

“KARACAOĞLAN’IN BİR ŞİİRİ ÜZERİNE ÇEŞİTLEMELER”İN HALK ŞİİRİ GELENEĞİ İLE İLİŞKİSİ ÜZERİNE NOTLAR

**Notes On the Relationship Between “Variations On a Poem of
Karacaoğlan” and the Traditional Folk Poetry**

**Notes sur la relation entre les “variations sur un poème
de Karacaoğlan” et la poésie populaire traditionnelle**

Sıla ARLI*

ÖZET

Cumhuriyet Dönemi Türk Şiiri ile halk şiiri geleneği arasındaki ilişki her zaman tartışılmıştır. Bu bağlamda incelenebilecek bir örnek, Melih Cevdet Anday’ın “Karacaoğlan’ın Bir Şiiri Üzerine Çeşitlemeler” adlı uzun şiiridir. Anday’ın, bu şiir aracılığıyla Karacaoğlan ile kendi şiir anlayışı arasında bir bağ kurmak istediği bilinmektedir. Anday’ın bu çabası kaydadeğer olsa da, bu bağ iki nedenden ötürü zayıftır: Bunlardan birincisi, sözlü ve yazılı kültür arasındaki farkların, halk şiiri geleneğinin modern şiir içinde yeniden-üretimini zorlaştırmasıdır. İkinci neden ise, Anday’ın Karacaoğlan’ın şiirini kullanışında yatan eklektizmdir.

Anahtar Kelimeler

Melih Cevdet Anday, geleneğin yeniden üretimi, halk şiiri geleneği, Karacaoğlan.

ABSTRACT

The relationship between Turkish poetry of the republican era and traditional folk poetry has always been of great concern. Within this context, one example to deal with is Melih Cevdet Anday’s long poem, “Variations On a Poem of Karacaoğlan”. Anday is known of having aimed to establish a link between traditional folk poetry of Karacaoğlan and his own poetica via this poem. Although his effort is remarkable, the link he had tried to establish is weak because of two reasons: First, the distinctions between the oral and the written culture leads to a difficulty in terms of the reproduction of traditional folk poetry within modern poetry. Secondly, there lies an eclecticism in Anday’s usage of Karacaoğlan’s poem.

Key Words

Melih Cevdet Anday, reproduction of tradition, traditional folk poetry, Karacaoğlan.

Giriş

Cumhuriyet Dönemi Türk Şiiri, halk şiiri geleneği ile olan ilişkisi bağlamında ele alındığında, bu dönem içinde Melih Cevdet Anday’ın şiir anlayışı ilk bakışta bu türden bir sorunsalın kapsamı dışında düşünülebilir. Özellikle biçimsel açıdan halk şiiri geleneği ile cumhuriyet döneminde kurulan bağlar düşünüldüğünde, Anday’ın şiirleri, örneğin, Ahmet Kutsi Tecer’in ya da Cahit Küle-

bi’nin şiir anlayışı için yapılabileceği gibi halk şiirinden yararlanma doğrultusunda kolaylıkla incelenemez.

Gelgelelim, Anday’ın ilk kez 1984 yılında yayımlanmış *Tanıdık Dünya* adlı kitabında yer alan “Karacaoğlan’ın Bir Şiiri Üzerine Çeşitlemeler” üstbaşlıklı şiirleri, biçimsel özelliklerden bağımsız olarak incelendiğinde Karacaoğlan’ın bir şiiri dolayımında halk şiirinden yararlanmaktadır. Anday, Karacaoğlan’ın ge-

* Bilkent Üniversitesi Türk Edebiyatı Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi

lenek içinde üretilmiş olan şiirini kendi şiir anlayışı çerçevesinde kullanmaktadır.

Bu çalışmada Melih Cevdet Anday'ın "Karacaoğlan'ın Bir Şiiri Üzerine Çeşitlemeler"i halk şiirinden yararlanması ve gelenek ile kurduğu ilişki açısından sorgulanacaktır. Bu doğrultuda, halk şiiri, sözlü kültür kapsamında ele alınacak, Anday'ın söz konusu şiirlerinin gelenekten ne ölçüde yararlandığı ve bu şiirlerde halk şiirinin bir yeniden-üretimini söz konusu olup olmadığı irdelenecektir.

Sözlü Kültür ve Halk Şiiri Geleneği

Ferit Edgü'nün aktardığına göre, Melih Cevdet Anday, *Tanıdık Dünya'yı* resimleyen Abidin Dino'ya, kitap yayımlanmadan önce yazdığı mektuplarda "Karacaoğlan'ın Bir Şiiri Üzerine Çeşitlemeler"i yazarken güttüğü amaçtan ve bu şiirleri yazma sürecinden şu şekilde söz ediyor:

'Bunlarda Halk Şiirimizin geleneksel yapılarına uymadan (onun ölçü-uyak düzeninden de uzak kalarak) kendi imgelerimle çalışmayı denedim, temaları Karacaoğlan'dan aldım.'

[...] 'Kimi dizeleri olduğu gibi kullandım, fakat şiirin bütününe, hele yapısına hiç bağlı kalmadım. Atı ile oradan oraya giden Karacaoğlan'ı kendi imgelerimle canlandırmayı yeğledim.

Benim için sorun şu idi: Dilimizin ve kültürümüzün oldukça sık değişimlere uğraması, bizde, geçmişten yararlanma anlayış ve eğilimine güçlükler doğurur; bu konuyu yıllar boyu düşünüp durmuşumdur. Ziya Gökalp'in sanatlarımız için öğütlediği 'Batılı teknik-yerli öz' öğütlemesi, gerçekte kolay uygulanır gibi değildir; sanatçılarımızın çoğunda kolayca kaçma eğilimini beslemiştir.

[...] Karacaoğlan'dan kendi şiirimizi çıkarıp çıkaramayacağımı benim için sorun. Belki çok uzaklaştım ondan, ama Karacaoğlan'ı yinelemekten olumlu bir sonuç alınacağını sanmam.' (124)

Bu uzun alıntıyı yapmamızın sebebi, alıntının Anday'ın bu şiirleri yazarken tam da gelenekten yararlanma sorunsalı içinden düşündüğüne bir kanıt oluşturmasıdır. Acaba Anday bu sorunsal çerçevesinde düşündüğü ve bu şiirleri yazdığı hâlde, sonuçta ortaya çıkan metinlerle "Karacaoğlan'dan kendi şiirimizi çıkar[mak]" (124), başka bir deyişle, halk şiiri geleneği ile modern Türk şiiri arasında bir bağ kurmak amaçlarını gerçekleştirebilmiş midir?

Melih Cevdet Anday'ın *Tanıdık Dünya'da* yer alan "Karacaoğlan'ın Bir Şiiri Üzerine Çeşitlemeler" üstbaşlıklı, romen rakamlarıyla numaralanmış on iki şiirinin kaynak metni olan Karacaoğlan şiiri aşağıdadır:

Kalk gidelim atım harab hâneden,
Kısmatımız versin Mevlâ'm Yaradan.
Eğrikol'da yem yedirem, atıma;
Gece Eğrikol'da yatalım, atım.

Atıma bineyim edeyim sökün.
Sağına, soluna hamayıl takın.
Ağyar ırak derler, Kefendiz yakın.
Gece Kefendiz'de yatalım, atım.

At ile Kırım'ı aştıktan geri,
Dizgini boynuma düştükten geri,
Ak Su'yun köprüsün geçtikten geri,
Bu gece Maraş'ta yatalım, atım.

Maraş'tan ötesi uzak bir yoldur,
Tatar Deresi'nde dizginini kaldır,
Öğle namazını Göksun'da kaldır.
Bu gece Göksun'da yatalım, atım.

Eyi derler Elbistan'ın ovasın,
Yaz getirir ılık ılık havasın,
Koca Binboğa'da sahan yuvasın.
Gece Binboğa'da yatalım, atım.

Atım, Öğrek'de dokudam çulunu.
Üç güzele ördüreyim palanı.
Som gümüşten döktüreyim nalını.
Bu gece Öğrek'te yatalım, atım.

Karac'oğlan der ki: Yârin yâr ise,
Ağyar ile muhabbeti yok ise,
Atım sende küheylânlık var ise,
Gece yâr koynunda yatalım, atım. (146-147)

Kaynaklarda Anday'ın şiirle hangi derlemede karşılaştığına rastlanmıyor. Yalnızca Ferit Edgü kendi makalesinde kullandığı şiiri İlhan Başgöz'ün *Karac'oğlan*'ından, onun da Müjgân Cunbur'un derlemesinden aldığından söz ediyor. (120) Edgü, makalesinde Anday'ın Abidin Dino'ya yazdığı mektuplara, Dino'nun özel arşivinde çalışırken rastladığına değindiği için (123) söz konusu bilgiyi güvenilir buluyor ve Karacaoğlan'ın bu şiirini Anday'ın şiirleri için kaynak metin olarak almakta bir sakınca görmüyor.

Müjgân Cunbur, Karacaoğlan'ın *Şiirler*'inin önsözünde şöyle diyor:

Karacaoğlan'ın şiirleri için elde bulunan en güvenilir kaynaklar hiç şüphesiz cönklerdir. Ancak cönkler de çoğunlukla sözlü kaynağa dayanırlar. Bu bakımdan gerek cönklerdeki, gerekse ağızdan ağıza söylenegelen Karacaoğlan şiirleri günümüze oldukça değişik şekillerle aksetmişlerdir. Çoğunlukla iki şiirin birleştirilip diğer bir deyiş yapıldığı, bir kısmının da dilden dile geçerken az çok değiştirildiği, söyleyenin kattıklarıyla aynı şiirin birçok varyantının meydana geldiği görülmektedir. Nitekim bu kitapta da, pek çok ayıklama yapıldığı halde benzer şiirler yer almıştır. (XVII)

Anday'dan Cunbur'a geçmemizin sebebi, halk şiirini sözlü kültür bağlamında anlamlandırmak istememizdir. Cunbur'un hazırladığı derlemede sözlü kültüre tarihî-coğrafi Fin yöntemi aracı-

lığıyla yaklaştığı söylenebilir. Bu doğrultuda, Müjgân Cunbur, "benzer şiirler" yani "varyant" ya da "eş metinler" arasında ayıklama yapıldığından açık bir biçimde; "aynı şiir" nitelemesiyle de bir "urform"dan üstü örtük olarak söz ediyor. Dahası, alıntıda "Ancak" ile başlayan cümle ile sözlü kültürün güvenilirliği ima ediliyor. Cunbur'un sözlü kültür ile yazılı kültür arasında yazılı kültürü üstün çıkaran bir değerlendirme yaptığı anlaşılıyor. Burada önemli bir noktaya değinmek gerekiyor. Bu çalışma kapsamında halk şiiri geleneğinden kasettiğimiz, göz önüne alınan ister anonim ürünler, isterse diğer ürünler olsun bunların sözlü kültür bağlamında düşünülmesi gerektirir. Çağdaş halkbilimi araştırmaları, özellikle bağlam merkezli kuramlara dayanan araştırmalar, anlatıların "perform" edildikleri yani bir anlamda canlandırıldıkları bağlama büyük önem vermektedir. Bu doğrultuda, sözlü kültür ürünleri kendi bağlamları içinde değerlendirilmekte ve sözlü kültürün "sözde güvenilirliği" tartışma dışı bırakılmaktadır. "Halkbilimi ürünleri, teatral bir ortamda yaratılmakta ve yaşatılmaktadır. Bu teatral ortamın bir unsuru metindir, ancak teatral ortam metinden ibaret değildir" (Oğuz 551). Burada vurgulamak istediğimiz şudur: Karacaoğlan'ın söz konusu şiiri önce bir cönk vasıtasıyla yazıya geçirilmiş ve bağlamından koparılmıştır. Ayrıca Cunbur'un derlemesine alınmıştır. Bu şiir, belki pek çok başka derlemeye de alınmıştır. Demek ki, Karacaoğlan'ın şiirinin metni bir anlamda sabitlenmiş oluyor. Dikkat edilirse, burada metnin anlamının değil bağlamının sabitlenmesinden söz ediyoruz. Anday'ın da söz konusu metni, yazılı hâlden okuduğu ve "Karacaoğlan'ın Bir Şiiri Üzerine Çeşitlemeler"i bu yazılı

metne göre oluşturduğu apaçıktır. Dolayısıyla kaynak metin sözlü kültür içinden değil yazılı kültür içinden tanımlanıyor. Böylece, Anday'ın şiirleri Karacaoğlan'ın şiirine hem kendilerinin yazılı kültür ürünü olması, hem de Karacaoğlan'ın şiirinin bağlamının sabitlenmiş olması dolayısıyla yazılı kültür içinden bağlanıyor. Bu yüzden şiirin gelenek içindeki değişimleri göz ardı edilmiş, sözlü kültürün dinamikleri yok sayılmış oluyor.

Burada özellikle üzerinde durulmak istenen, halk şiiri geleneğinin önemli, belki de en önemli belirleyicisi olan sözlü kültürün parçası olma özelliğinin gelenekten yararlanma bağlamında göz ardı edilemeyeceğidir. Halk şiiri geleneğinden yararlanma dediğimiz zaman, sözlü kültürün dinamikleri düşünülmeden bir gelenekten söz etmek olası gözüküyor. Kaldı ki, yazılı kültür içinden ifade edilen bir modern şiir söz konusu olduğuna göre, gelenekten yararlanmanın ne derece sözlü geleneğe eklenmek ve geleneği dönüştürmek açısından sorgulanabileceği de ayrı bir tartışma konusudur. Dolayısıyla Anday'ın "Karacaoğlan'dan kendi şiirimizi çıkar[mak]" ve "geçmişten yararlanma[k]" isteği sözlü kültürün dinamikleri içinde düşünülmediği için biraz naif kalıyor. Anday'ın çabası son kertede yazılı kültürün dinamikleri içinde var olduğundan, ortaya çıkan metni gelenekle yeniden üretim bağlamında ilişkilendirebilmek güçtür.

"Gelenek Üzerine Çeşitlemeler" ya da Gelenek'in Yeniden Üretilmesi

Bu bölümde Anday'ın şiirlerinin VI.sı Karacaoğlan'ın şiiri ile olan ilişkisi doğrultusunda ele alınacak. Bu şiir, ilk bakışta Karacaoğlan'ın şiirinin beşinci dörtlüğü ile doğrudan ilişkilidir: Eyi der-

ler Elbistan'ın ovasın,/ Yaz getirir ılık ılık havasın,/ Koca Binboğa'da şahan yuvasın./ Gece Binboğa'da yatalım, atım.(147)

Başka bir deyişle VI. şiirde bu dörtlüğe açık göndergeler bulunmaktadır. Yerimiz kısıtlı olduğu için Anday'ın şiirlerinin hepsini dize dize kaynak metinle bu makale kapsamında ilişkilendirmek olanaklı değildir. Ancak, yalnızca bu bölümü incelemek de makalenin sonucu açısından doyurucu bir yaklaşım sağlayacaktır. Burada şöyle bir durum dikkati çekiyor: Anday'ın şiirinden bu dörtlüğe açık bir biçimde göndermeleri olan dizeleri yok sayarak geriye kalan dizelerin oluşturduğu metne VI diyelim. VI'nın, gerek Karacaoğlan'ın şiiri ile gerekse halk şiiri geleneği ile ne derece ilişkilendirilebileceği tartışılır bir durumdur. Söz konusu dizeler çıkarıldığında ne biçimsel açıdan ne de söylemsel açıdan halk şiiri geleneği ile ilişkili herhangi bir öğeden söz edemiyoruz:

VI

Gün gibi açmış kollarını rüzgâra, süzme ceylan,
Yıkanmış asma üzümündeki bülbül gibi
Mor sümbülleri sallar duraklayan sabah,
Yüreğimin yalanını alan bilmediğim sevinç.
Ve ayva dalında eğlenir bir süre
Kanat çırpan turna, tanımlı beyarısı,
İsmail Beyin soğuk sulu yaylasını bilirim,
Şarap kokar selvilere sarılmış gül dalı
Dört adam boyu, sislere dolanmış, yukarda.
Sonra bakarsın ağırbaşlı havuzda titriyor
Mor bulutlar gibi, kuşların aldandığı.
Büyüme zamanıdır gençliğini bilmeyen karıncanın,
Ağustos böceği gibi öter güneş, insan kalan put,
Özgürlüğümün bağırın çiçeği, saygın,
Ot akarsuyun kulağına fisıldar
Toprağa inmiş yüreğimizin çiçek doruklarını.
Göz kamaştırır çiçekleri sabahleyin
Rüzgârı yüreğe çarpan çan sesi gibi.
Ayışığında ejderler iner yıldızlı gözlerle
Koyaklara, binlerce çiçeğin oynadığı... (67-68)

Karacaoğlan'ın dörtlüğüne doğru-
dan göndermeleri olan dizeler ise şunlar-
dır: "Elbistan ovasını övmeyen yoktur",
"Yaz getirir ılık ılık havasını tanıdığım
zamanın", "Koca Binboğa'da şahin yuva-
sını görürüz", "Gece, gece Binboğa'da ya-
talım atım". VI'yı oluşturmak yönetsel
açıdan tartışılabilir. Ancak bu metinsel
uygulamayı yapmak bize Anday'ın Kara-
caoğlan'ın şiirinden yararlanırken ne
metni ne de imgeleri dönüştürdüğü çıka-
rımını yaptırıyor. Aynı uygulama An-
day'ın şiirlerinin bütünü için düşünül-
düğünde de aynı çıkarım söz konusu olu-
yor. Ferit Edgü'nün de Anday'ın Karaca-
oğlan'dan "değiştirerek ya da değiştir-
meden" (123) aldığı belirlediği dizeler
çıkardığında geriye Karacaoğlan'ın şi-
iri ile ilişkili herhangi bir gönderge kal-
mıyor.

Demek ki bu noktada da, geleneğin
çeşitlemelerinden ya da geleneğin yeni-
den-üretiminden söz edemiyoruz. Bu an-
lamda, Anday'ın Karacaoğlan'ın şiirini
kendi şiir anlayışı içinde yeni bir şiire
dönüştürmediğini, başka bir deyişle ge-
leneği yeniden-üretmediğini söylemek
olasıdır.

Sonuç

Melih Cevdet Anday'ın "Karacaoğ-
lan'ın Bir Şiiri Üzerine Çeşitleme-
ler"inin halk şiiri geleneği ile kurduğu
bağ iki nedenden ötürü zayıftır: Bunlar-
dan birincisi Anday'ın kaynak metin ola-
rak kullandığı şiirin sözlü kültürün bağ-
lamından koparılmış olmasıdır. İkinci
neden ise, Anday'ın Dino'ya yazdığı

mektuplarda belirttiği niyetinin oluştur-
duğu metin ile örtüşmemesidir. Aslında
önemli olan, Anday'ın niyetinin gerçek-
leşmemiş olması değildir. Burada dikkat
çekilmek istenen, Karacaoğlan'ın şiirin-
deki dizelerin, Anday tarafından eklek-
tik bir biçimde kullanılmasının bu şiirin
modern şiirle kurduğu bağı zayıf kılma-
sıdır. Metin-merkezli bir bakışla yakla-
şıldığında, Karacaoğlan'ın şiirinin An-
day'ın şiirleri içinde değişmiş ya da de-
ğişmemiş olarak var olan dizeleri metin-
lerarası göndergeler olarak ele alınabilir.
Bu doğrultuda, Anday'ın yazınsal edimi
metinlerarasılık bağlamında irdelenebi-
lir. Ancak bu durum, Melih Cevdet An-
day'ın şiirlerini halk şiiri geleneğinin
"çeşitlemeleri", bir başka deyişle yeni-
den-üretimleri saymak için yeterli değil-
dir.

KAYNAKLAR

- Anday, Melih Cevdet. "Karacaoğlan'ın Bir Şi-
iri Üzerine Çeşitlemeler". *Tanıdık Dünya*. İstanbul:
Adam Yayıncılık, 1984. 46-82.
- Cunbur, Müjgân. "Önsöz". Karacaoğlan III-
XVIII.
- Edgü, Ferit. "Karacaoğlan'ın Bir Şiiri Üzerine
Melih Cevdet Anday Çeşitlemeleri".
Kitaplık 39 (Ocak-Şubat 2000): 120-24.
- Karacaoğlan. "214 Kalk gidelim atım..." *Şiir-
ler*. Haz. Müjgân Cunbur. Ankara: Başbakanlık
Kültür Müsteşarlığı Kültür Yayınları, 1973. 146-47.
- Oğuz, M. Öcal. "Metin ve Anlatım Ortamı
Merkezli Kuramların Türk Halkbilimi Çalışmalarına
Uygulanması Üzerine Bazı Dikkatler". *Uluslara-
rası Türk Dünyası Halk Edebiyatı Kurultayı Bildiri-
leri: 26-28 Mayıs 2000*. Haz. İsmet Çetin ve Ayşe Yü-
cel. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002.
549-53.